

Årstalen 2025

Nye systemer, gamle prinsipper – digital infrastruktur og rettslige virkninger

Vi skal bli verdens mest digitalisert land. Hvilke kvaliteter må vi verne?

1 Innledning

Regjeringens ambisjon er å gjøre Norge til verdens mest digitaliserte land.¹ Tanken er å effektivisere det offentlige, og skape en enklere hverdag for innbyggerne.

Men digitaliseringen endrer mer enn det. Samfunnet og livene våre påvirkes på måter som bør skape debatt.

Vi vet litt om hva det gjelder.

Mange eldre, og personer med ulike funksjonsvariasjoner, blir stengt ute fra viktige offentlige tjenester og velferdstilbud fordi de ikke behersker digitale løsninger. Er ikke vår tradisjon å gi disse gruppene litt ekstra oppmerksomhet og bistand fra det offentlige?

Myndighetene har siden 1913 regulert hva barn og unge får se av levende bilder.² I dag er porno og voldsvideoer fritt tilgjengelig digitalt. Sammen med tilbud om store penger for å kaste håndgranater i Oslos gater. Bør vi, og kan vi innføre en aldersgrense for tilgang til sosiale medier?

Tillitsbaserte velferdstjenester som forvaltes digitalt og raskt, skaper nye behov for kontroll. Så hvordan oppnår vi det?

Digitaliseringen går fort, og endrer mye. For Advokatforeningens del handler det ikke nødvendigvis om å senke farten, men om vi kan styre utviklingen bedre.

Jeg vil konsentrere meg om noen problemstillinger som er knyttet til digitaliseringens betydning for rettsstaten. Og jeg vil ta utgangspunkt i en god gammel orienteringsregel: Man bør være sikker på retningen før man begynner å løpe.

¹ Jf. «Fremtidens digitale Norge» Nasjonal digitaliseringsstrategi 2024–2030. 26.09.24.

² Jf. lov om offentlig forevisning av kinematografbilleder av 25. juli 1913 § 7.

2 Digitaliseringen skal gi enorme samfunnsgevinster

Vi er ikke i tvil om at digitalisering av offentlig og privat virksomhet kan bidra til økt velferd og økt rettssikkerhet. Og det er heller ikke det offentlige. Digitaliseringsstrategien for offentlig sektor for 2019-2025 slår fast at:

*«Trangere økonomisk handlingsrom og økte forventninger fra brukerne krever at offentlig sektor jobber på nye måter». Offentlige virksomheter skal gjennomgå «radikale endringer» som kan føre til at «organisasjonen må endres, ansvar flyttes, regelverket skrives om, eller prosesser designes på nytt».*³

Og vi har allerede høstet noen av fruktene. Automatisert saksbehandling er tatt i bruk i flere offentlige etater. Dagens skattemelding får de av oss som husker de gamle skjemaene, til å trekke et lettelsens sukk. Nav har automatisert behandlingen av spørsmål om alderspensjon. Og i UDI fatter saksbehandlingssystemet Ada begunstigende vedtak i familiegjenforeningssaker. Eksemplene blir stadig fler.

Foreløpig har automatiseringen i offentlig sektor skjedd uten at kunstig intelligens er tatt i bruk i stort omfang. Riksrevisjonen kritiserte dette i en rapport fra 2024, og oppfordret forvaltningen til å sette opp farten.⁴ Til NTB uttalte riksrevisoren at

*«Digitalisering og bruk av kunstig intelligens vil være helt avgjørende for å lykkes med å opprettholde den norske velferdsstaten.»*⁵

Rapporten viste til forskning som indikerer at offentlig sektor kan effektivisere arbeidsoppgaver tilsvarende 155 000 årsverk.⁶ Det er i dag anslagsvis 800 000 årsverk i forvaltningen.⁷

3 Løsningene mellom rett og rettferdighet

Med dette som bakgrunn, er det første jeg ønsker å ta opp, behovet for å balansere innovasjon og tradisjon i arbeidet med utformingen av lover.

I vår lovtradisjon spesifiserer ikke lovtekster løsningen på ethvert tenkelig rettsspørsmål. Vi bruker som kjent rettslige standarder som «vesentlig forsinkelse» eller «usaklig oppsigelse». Muligheten til å la rettsanvender beslutte den rimelige løsningen i enkeltsaker innen slike rammer, står høyt i kurs hos oss. I rettsvitenskapen kalles denne tradisjonen for *den nordiske rettspragmatismen*.

³ «Én digital offentlig sektor Digitaliseringsstrategi for offentlig sektor 2019–2025» s. 9.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/en-digital-offentlig-sektor/id2653874/> Sist avlest 218.11.25.

⁴ Jf. Riksrevisjonen. «Bruk av kunstig intelligens i staten» Dokument 3: 18 (2023-2024).

⁵ Jf. NTB. Pressemelding av 2.9.2024. «Staten henger etter på kunstig intelligens» Tilgjengelig her: <https://kommunikasjon.ntb.no/pressemelding/18220416/staten-henger-etter-pa-kunstig-intelligens> Sist avlest 18.11.25.

⁶ Jf. Riksrevisjonen. «Bruk av kunstig intelligens i staten» Dokument 3: 18 (2023-2024) s. 10. Se også presiserende omtale i punkt 6 i denne talen.

⁷ Jf. SSB. Antall arbeidsforhold og lønn, 11655: Nærings- (8 grupper), sektor- og arbeidsstedsfordeling for lønnstakere, jobber og lønn (F) 2016K1 - 2025K2, tilgjengelig her: <https://www.ssb.no/statbank/table/11655/>

Spørsmålet vi bør stille oss, er hva som skjer når den nordiske rettspragmatismen møter ambisjonen om at Norge skal bli verdens mest digitaliserte land?

Gjennom digitaliseringsrundskrivet er statens organer pålagt å gjennomgå alt regelverk og fjerne hindringer som står i veien for digitalisering.⁸

Målet er teknologinøytrale og digitaliseringsvennlige lover, og automatiseringsvennlige regler slik at regelanvendelsen kan settes bort til en datamaskin.

For å lage automatiseringsvennlig regelverk, anbefaler direktoratet at det lages detaljerte regler, og at skjønnsmessige vurderinger unngås.⁹

Når regelverket endres på denne måten, krever digitaliseringsstrategien tverrfaglig samarbeid om lovarbeidet. Kort sagt: IT-avdelingen skal med.¹⁰

La meg bruke et eksempel som illustrerer poenget: Mens en sykmeldt arbeidstaker tidligere kunne oppholde seg utenfor EØS «i en begrenset periode» og likevel ha rett til sykepenger, er regelen nå at oppholdet ikke kan være lengre enn «fire uker i løpet av en tolv månedersperiode».¹¹ 28 dager er innafor, 29 dager er utenfor.

Eksemplet er på ingen måte dramatisk, men det viser hvordan ønsket om digitalisering initierer materielle endringer i lovverket. Entydige lover kan være det beste når man snakker om regler som gir borgerne rettigheter overfor det offentlige, for eksempel i spørsmål om trygd eller bostøtte. Da kan automatisert saksbehandling bidra både til rettssikkerhet og effektivitet. Men på sakfelt hvor det er ønskelig at rettsanvender finner den rimelige løsningen på de konkrete spørsmål som er til behandling, innenfor rammen av rettslige standarder, kan automatisert saksbehandling som gir tilfredsstillende løsninger være vanskelig å etablere. Det oppstår en spenning mellom vår lovtradisjon, og ambisjonen om digitalisering.

Teknologioptimisme kommer til uttrykk på ulike måter for ulike yrkesgrupper. For oss i Advokatforeningen betyr det at vi har en forventning til at teknologien blir så god at *den* kan tilpasses lovene våre, og det verdigrunlaget de bygger på – og ikke motsatt. Ambisjonen må være at overgangen til bruk av KI skal gjøre det mulig å styrke vår rettspragmatiske tradisjon.

4 En rettssikker forvaltning

4.1 Rettssikker masseforvaltning

Det andre hovedtemaet mitt gjelder digitaliseringen av forvaltningen. Den må oppfylle våre grunnleggende krav til rettssikkerhet.

⁸ Jf. Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet. Rundskriv nr D-2/25 punkt 1.1. Tilgjengelig her: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/digitaliseringsrundskrivet/id3103320/> Sist avlest 18.11.25.

⁹ Jf. Digdir. «Spesifikke anbefalinger for å lage automatiseringsvennlig regelverk». Tilgjengelig her: <https://www.digdir.no/datadeling/spesifikke-anbefalinger-lage-automatiseringsvennlig-regelverk/2879> Sist avlest 20.11.25.

¹⁰ Se Dag Wiese Schartum. «Lovgivning og digitalisering» Lov & Data 1/2025. Tilgjengelig her: <https://lod.lovddata.no/article/2025/03/Lovgivning%20og%20digitalisering> Sist avlest 20.11.25.

¹¹ Jf. folketrygdloven § 8-9 tredje ledd.

Gevinsten ved digitalisering og automatisering er størst i den delen av forvaltningen hvor det masseproduseres avgjørelser. Men det er også her at konsekvensene av feil kan bli størst.

Flere forvaltningsskandaler er kjent fra mediene. I den nederlandske *SyRi-saken* ble algoritmer brukt for å beregne risikoprofiler på enkeltpersoner, for å oppdage trygdesvindel.¹² Systemet koblet informasjon fra ulike statlige registre og pekte ut en lang rekke enkeltmennesker i fattige og flerkulturelle nabolag. Gjennom et gruppesøksmål ble det slått fast at staten masseproduserte brudd på menneskerettighetene.

I *Horizon-skandalen* fra Storbritannia ble over 900 private post-agenter urettmessig straffeforfulgt fordi et regnskapssystem beregnet inntektene deres feil. Rundt 700 personer ble dømt for svindel og underslag. Ifølge BBC kan 13 personer ha tatt sitt eget liv som følge av uretten.¹³ Regnskapssystemet ble aldri kontrollert av de som hadde ansvaret for det. Det var først etter massiv medieoppmerksomhet at saken sprakk. Pussig nok har vi en tendens til å stole mer på beregninger som gjøres av en maskin, enn de som gjøres av mennesker.

I Norge er vi foreløpig blitt spart for store skandaler som skyldes feil i automatiserte prosesser. Men det gjøres feil her også.

«Speil» er et system som behandler to millioner søknader om sykepenger i året. Sivilombudet rapporterte tidligere i år at Speil beregninger er i strid med folketrygdloven,¹⁴ det kan bli utbetalt både for mye og for lite sykepenger.¹⁵ Sivilombudet uttalte i den anledning at dersom Nav ikke klarer å oppfylle lovens krav, må loven endres.¹⁶ Er det slik det skal være?

Forvaltningen har til nå først og fremst blitt kontrollert og korrigert gjennom behandling av enkeltsaker. Er dette tilstrekkelig i møtet med den digitale masseforvaltningen? Kan forvaltningen forbli tillitverdig så lenge vi er avhengige av at systemfeil oppdages ved behandling av enkeltklager, eller de få forvaltningssakene som kommer til domstolene?¹⁷

Myndighetene vil forhåpentligvis ikke sende selvkjørende biler ut i gatene basert på en forventning om at politiet kontrollerer kjøringen til den enkelte bil. Det hele vil begynne med en test av styringssystemene, og en godkjenning. Slik bør det også være ved innføring av automatiserte beslutningsprosesser i forvaltningen.

Erfaringen viser at det må føres *systemkontroll* med den digitale saksbehandlingen, i tillegg til sakskontroll. Førsteamansuensis Nordrum og professor Ikdahl har tatt til orde for at et krav om

¹² Se Jon Christian Fløysvik Nordrum og Ingunn Ikdahl, Tidsskrift for velferdsforskning Årgang 25 nr. 3-2022 s. 1-19 «En vidunderlig ny velferdsstat? Rettsstaten møter den digitale velferdsforvaltningen» for en presentasjon av saken.

¹³ Jf. BBC. «Post Office Horizon scandal: Why hundreds were wrongly prosecuted» 09.10.25. Tilgjengelig her: <https://www.bbc.com/news/articles/c1wpp4w14pqq> Sist avlest 20.11.25.

¹⁴ Jf. folketrygdloven §§ 8-28 til 8-30.

¹⁵ Jf. Sivilombudet: «Automatisert saksbehandling i Nav av søknader om sykepenger», 12.4.2025 (sak 2024/1698).

¹⁶ Jf. rapporten avsnitt 71-72.

¹⁷ Jf. Domstolkommisjonen NOU 2020: 11.

at forebygging av systemsvikt i masseforvaltningen, må etableres som et *nytt, selvstendig rettsstatsprinsipp*.¹⁸ Det støtter Advokatforeningen.

Vi har en vei å gå:

Sivilombudet har avdekket at helt grunnleggende funksjoner, som muligheten til å måle hvor mange av beslutningene systemet treffer som påklages, kan mangle.¹⁹ Dette var tilfelle ved Speil. Kunnskap på systemnivå om hvorvidt klagefrekvensen er høyere ved automatisert behandling enn ved manuell behandling, i hvilken grad klagen fører frem, og hva årsaken til omgjøringene er, er vesentlig for å sikre at systemene virker som de skal.

Riksrevisjonens undersøkelser av forvaltningens bruk av kunstig intelligens har vist at det i liten grad stilles krav til likebehandling, forklarbarhet og åpenhet i systemene.²⁰ Bare 13 prosent av KI-systemene med direkte betydning for enkeltpersoner, var blitt testet for risiko for skjevheter i utfall.²¹

Forvaltningens manglende systemkontroll viser at det er behov også for *uavhengig* kontroll. Dette kan ikke overlates til det enkelte forvaltningsorgan som innfører automatisert saksbehandling. Riksrevisjonen og Sivilombudet gjør en god innsats med hensyn til kontroll. Men har de kapasitet til å kontrollere alt? Har de metodene, kompetansen og virkemidlene som behøves? Også når bruken av KI trappes opp?

Advokatforeningens standpunkt er klart. Det er behov for å styrke kontrollen med masseproduksjon av avgjørelser i offentlig sektor. Nye regler om, og investeringer i rettssikkerhet, kontroll og tillit til forvaltningen vil i sin tur legge grunnen for trygge, nye digitaliseringsprosjekter.

4.2 Rettsstatens virkemidler i en forvaltning i endring

Det er ikke bare systemene for masseproduksjon av forvaltningsavgjørelser som krever rettslig innovasjon for å sikre rettssikkerheten, det gjør også enkeltvedtakene disse systemene genererer.

Utgangspunktet er selvsagt at den alminnelige forvaltningsretten gjelder. Som part har du rett til å opplyse din sak, få forhåndsvarsel om inngripende vedtak og motta en begrunnelse for vedtaket. Dette er rettigheter som skal gi oss mulighet til å ivareta våre interesser i møtet med forvaltningen.

Sivilombudet har vist at automatiserte systemer – på samme måte som vi mennesker – begår saksbehandlingsfeil. De kan være små, som at delautomatiserte vedtak mangler navn på

¹⁸ Jf. Jon Christian Fløysvik Nordrum og Ingunn Ikdahl: En vidunderlig ny velferdsstat? «Rettsstaten moter den digitale velferdsforvaltningen». Tidsskrift for velferdsforskning årgang 25, nr. 3-2022 s.1-19.

¹⁹ Jf. Sivilombudet 2024/1698 Automatisert saksbehandling i Nav av søknader om sykepenger avsnitt 111.

²⁰ Dokument 3:18 (2023–2024) punkt 8.3.1.

²¹ Dokument 3:18 (2023–2024) punkt 6.3.2.

saksbehandler, eller de kan være større – som at begrunnelsene er mangelfulle og i strid med god forvaltningsskikk,²² eller at det ikke blir sendt forhåndsvarsel.²³

Spørsmålet er om de tradisjonelle rettighetene fungerer for å ivareta de verdiene de skal, i en digital beslutningsprosess. De ble til i en annen tid, da forvaltningsvedtak ble produsert og formidlet på helt andre måter.

Derfor er det gledelig at Justisdepartementet fulgte opp og supplerte Forvaltningslovutvalgets forslag.²⁴

Den nye forvaltningsloven vil gi parter rett til en forklaring og manuell kontroll av automatiserte avgjørelser.²⁵ Forvaltningen skal også dokumentere og offentliggjøre det rettslige innholdet i saksbehandlingssystemene. Det innebærer at det blant annet må dokumenteres hvordan skjønsmessige vurderinger gjøres.²⁶

Vi ser på dette som gode tiltak. Loven skal evalueres innen tre år etter ikrafttredelse.²⁷ Dette er bra, og Advokatforeningen vil selvsagt følge det opp. Målet må være at vi kan ha tillit til at forvaltningens automatiserte avgjørelser er riktige, på samme måte som vi har tillit til at resultatet av blodprøver en maskin analyserer, er riktige.

Hvilke flere rettssikkerhetsmekanismer som må til, vil fremtiden vise. Men vi kan være optimistiske: Mens effektivitet og rettssikkerhet tradisjonelt gjerne har stått i et spenningsforhold, gjør ikke digitaliseringen det nødvendig. Dersom vi bygger rettssikkerhet inn i systemene, kan også rettssikkerhet oppnås med digital hastighet.

5 Et overvåkningssamfunn i sikte?

Det tredje hovedpoenget jeg vil ta opp, er at digitalisering og automatisering av offentlig saksbehandling må gjøres med respekt for personvern og folks rett til privatliv. Friheten til å holde egne tanker, handlinger og valg for seg selv, er under press.

Da folketrygdloven trådte i kraft i 1967, var adgangen til å hente inn personopplysninger begrenset. Siden har hjemlene stadig blitt utvidet, og Nav kan nå innhente opplysninger fra blant annet offentlige myndigheter, regnskapsførere, arbeidsgivere, barnehager, banker, leger og psykologer.²⁸

La oss si at du har mistet jobben og søker om dagpenger. Hvor inngripende vil det da oppleves dersom Nav innhenter omfattende og dypt personlige opplysninger om deg – også fra

²² Jf. Sivilombudet: «Automatisert saksbehandling i Nav av søknader om sykepenger» 05.05.25 (sak 2024/1698) avsnitt 79.

²³ Jf. Sivilombudet: «Forhåndsvarsling ved automatiserte vedtak om reduksjon i uføretrygd», 23.01.2023 (sak 2022/5067).

²⁴ Jf. NOU 2019: 5.

²⁵ Jf. ny fvl. § 12 (2).

²⁶ Jf. ny fvl. § 13 og Prop. 79 L (2024–2025) Lov om saksbehandlingen i offentlig forvaltning (forvaltningsloven) kapittel 30.

²⁷ Jf. Innst. 478 L (2024–2025) Forvaltningsloven (lov om saksbehandlingen i offentlig forvaltning) (ny lov) s. 4.

²⁸ Jf. folketrygdloven §§ 21-4 og 21-4 a-d.

psykologen din – uten at du har gitt samtykke? Ja, for skårer du over en viss sum i en digital vurdering av risikoen for trygdemisbruk, kan Nav be om journalene fra psykologen din.²⁹

I den kjente «Trygdeskandalen» ble trygdemottakere som oppholdt seg i utlandet mens de mottok trygd, urettmessig straffet eller fratatt ytelser. Saken illustrerer hvordan hjemler til å innhente personopplysninger, kombinert med uriktig rettsanvendelse og mangelfull ekstern kontroll, kan føre til ekstraordinære brudd på rettssikkerheten. Tilgang til IP-adresser, valutaregister og kontoopplysninger gjorde det enkelt å identifisere personer som Nav Kontroll feilaktig mente hadde brutt reglene ved å dra utenlands, og grunnen var lagt for masseproduksjon av justisfeil.

Etter skandalen sluttet Nav å innhente og lagre IP-adresser for kontrollformål. Etter samtaler med EFTAs overvåkingsorgan avsluttet de også bruken av opplysninger om trygdede fra Valutaregisteret og bankene i sin saksbehandling inntil videre – fordi adgangen til bruken av disse databasene ikke var rettslig avklart.³⁰

Veien til overvåkningssamfunnet er brolagt med gode intensjoner. Det vil alltid være tunge argumenter for å se litt mer. Persondata gir grunnlag for effektive tjenester, gode brukeropplevelser og risikobasert kontroll. Men når beveger vi oss over i et samfunn de færreste av oss ønsker?

6 Domstolene som sikkerhetsnett

Digitalisering, automatisering av offentlige – og private – beslutningsprosesser, samt bruk av KI, gjør domstolenes funksjon viktigere enn noen gang.

I 2020 pekte Domstolkommisjonen på at «[f]orvaltningen er i kontinuerlig utvikling og vil i stadig større grad ta avgjørelser ved hjelp av kunstig intelligens og automatiserte beslutninger». Den stilte spørsmål om «domstolskontrollen er innrettet med tanke på fremtidens forvaltning».³¹ Spørsmålet er godt .

Jeg har allerede påpekt behovet for utvikling av ny forvaltningsrett. Det vil gi grunnlag også for mer effektiv domstolskontroll med den automatiserte forvaltningen.

Mulighetene for bruk av ny teknologi i domstolene er gode. Teknologien egner seg for automatisering av rutineoppgaver, som å oppsummere og foreslå struktur i dokumenter, og modeller utvikles for å finne rettskilder. Hva med tolketjenester? Apples nye AirPods tilbyr oversetting av samtaler i sanntid,³² riktignok ikke feilfritt og på alle språk, men dette kommer. Så mulighetene er mange, akkurat som utfordringene.

Alt domstolen utvikler av støttesystemer for egen virksomhet, og digitale verktøy og tjenester til befolkningen, må etterleve høye krav til rettssikkerhet, transparens og uavhengighet.

²⁹Jf. folketrygdloven § 21-4.

³⁰ Royal Norwegian Ministry Of Labour And Social Inclusion. «Answer to ESA's request for information in own initiative case concerning Nav's processing of IP addresses". 25.06.24.

³¹ Jf. NOU 2020: 11 s. 67.

³² Apple, 2025. «Oversett personlige samtaler med AirPods». Apple.com <https://support.apple.com/no-no/guide/airpods/dev9c215ca94/web> Sist avlest 20.11.25.

Innovasjon på dette området kan ikke gjøres med sikte på kortsiktige besparelser, det er noe man investerer i med mål om langsiktig avkastning.

Det vil være vel anvendte penger. Domstolene har det øverste ansvaret for å kontrollere forvaltningen, og myndighet bør aldri utøves på måter som domstolene ikke har mulighet til å kontrollere.

En stat i endring bør føle et større ansvar for å investere i domstolene. Jo bedre rustet de er, desto raskere kan feil bli fanget opp, og korrigert. I Norge kontrollerer domstolene langt færre forvaltningsvedtak enn i sammenlignbare land.³³ Digitaliseringen skaper nye rettsikkerhetsutfordringer, og det er viktig at domstolskontrollen også dekker disse.

Det frister å sette dagens investeringer i domstolene i perspektiv. Ifølge Aftenposten kostet «Speil», systemet som behandler søknader om sykepenges, rundt én milliard kroner.³⁴ Det utgjør omtrent en tredjedel av det samlede budsjettet til domstolene i 2025.³⁵

Et grep som bør tas med det samme, er åpning av Lovdata. Dette har betydning for privatpersoners egen bruk av dataene for selv å vurdere sin rettsstilling. Og det vil kunne bidra til å skape konkurranse blant private aktører om å utvikle verdikjende, gjerne KI-baserte tjenester. Tjenester som vi alle, men ikke minst domstolene, vil ha glede av.

Men ved økt bruk av KI også i domstolene må vi minne oss selv om utfordringene:

«Den vellykkede globale reklamekampanjen der teknologiselskaper overbeviser beslutningstagere om at språkmodellene de utvikler, er en obligatorisk del av en effektiv fremtid, er et problem for hele samfunnet» skrev Inga Strømke i en kronikk i Aftenposten.³⁶ Hun mente at *«språkmodeller ikke forstår årsakssammenhenger og ikke forholder seg til den virkelige verden»*.

KI og språkmodeller kan gjøre feil, og kan brukes feil. Riksrevisjonen viste som nevnt til at KI kunne effektivisere bort 155 000 årsverk i forvaltningen. I følge Menon-rapporten som Riksrevisjonen viste til, var 15 000 av disse i yrkesgruppen «barnehage- og skolefritidsassistenter».³⁷ Er det noen her som tror at barnehage- og skolefritidsassistenter kan rasjonaliseres bort med KI? Det kom senere frem at det var ChatGPT som beregnet tallene.³⁸ Selv de beste kan gjøre feil om de stoler på KI-generert informasjon.

³³ Jf. NOU 2020: 11 punkt 7.3.3.

³⁴ Trædal, Torkjell J. og Lærum, Ninni Bjørlo. «Milliardsystem får kritikk: Klare svakheter og mangler». Aftenposten. 04.05.25 <https://www.aftenposten.no/norge/i/KMA087/navs-system-for-sykepenges-faar-kritikk-i-strid-med-loven> Sist avlest 18.11.25.

³⁵ Jf. Justis- og beredskapsdepartementet. Prop. 1 S (2024-2025). Kap. 410. Forslaget lød på kr 3 423 526 000.

³⁶ Strømke, Inga. «La oss ikke ha tillit til kunstig intelligens». Aftenposten. 15.06.25. <https://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/i/KMxzR4/inga-strumke-la-oss-ikke-ha-tillit-til-kunstig-intelligens> Sist lest 18.11.25.

³⁷ Jf. Menon Economics. «KI: Betydning for arbeidsstyrken» s. 18. 25.10.23. <https://menon.no/prosjekter/ki-betydning-for-arbeidsstyrken>

³⁸ Se «KI og effektivisering: Hvordan GPT-4 fant 155.000 overflødige årsverk i norsk offentlig sektor». Stat & Styring Vol. 35 utg. side 3-12, publisert 9. oktober 2025. Tilgjengelig her: <https://www.scup.com/doi/10.18261/stat.35.3.1>

Løsningene som utvikles må forebygge feil både på systemnivå og i enkeltsaker, også i domstolene.

7 Er den elektroniske identitetsforvaltningen under kontroll?

7.1 Digitalt utenforskap

Digitaliseringen gir oss raske svar. Vi slipper å oppsøke offentlige kontorer, og vi slipper å snakke med noen.

For å ta i bruk de digitale selvbetjeningsløsningene, må man imidlertid ha en digital identitet. Staten har i generasjoner tatt ansvar for å gi oss et identitetsbevis i den analoge verden, men gjør det ikke i den digitale.

Det er i praksis BankID som slipper oss inn til de digitale tjenestene vi har behov for. Bankene var tidlig ute med å finne teknologiske løsninger. Dette lyktes de så godt med at BankID, som ble utviklet for å gi oss tilgang til nettbankene, også anvendes til å kommunisere med myndighetene.

Bendik, som har Downs syndrom, er blant dem som har erfart konsekvensene av at staten ikke har tatt tilstrekkelig ansvar for å sikre identitetsbevis som fungerer for alle i det digitale samfunnet.³⁹ Da Bendiks mor hjalp ham med å logge inn i nettbanken med BankID, fikk hun e-post fra banken: BankID var suspendert etter mistanke om at hun, og ikke sønnen, hadde brukt den. Banken understreket at det er forbudt og straffbart å bruke andres BankID, og Bendik mistet tilgangen til regninger i nettbanken, men samtidig også til timeavtaler i helsevesenet og resultatet av blodprøver – fordi han ikke fikk lov til å ta imot hjelp til bruk av ID-løsningen banken hans tilbød.

Eksemplet illustrerer en utfordring som er så stor at den har fått en egen betegnelse, den kalles digitalt utenforskap. Den som er utenfor, får ikke tilgang til tjenester og velferdsgoder som de fleste av oss tar for gitt, og er helt avhengige av.

Digitaliseringen har skapt store fordeler for det ressurssterke flertallet i befolkningen som kan bruke digitale løsninger. Alternativene – bankfilialer, postkontorer og lokale offentlige kontorer - har samtidig blitt rasjonalisert bort eller redusert åpningstiden. Dette innebærer at penger er spart, og det er bra.

Men prisen betales av et utsatt mindretall. De som ikke får BankID. Og de som ikke mestrer apper, koder, brikker og passord. Mennesker med funksjonsvariasjoner, med demens eller bare høy alder. Digitaliseringsdirektoratet mener det er så mange som 850 000 personer som er digitalt sårbare i møte med offentlige digitale tjenester.⁴⁰

Dette kunne ha vært annerledes.

³⁹ Skauge, Nina. «Jeg har BankID – altså er jeg». Dagsavisen 31.10.24.

<https://www.dagsavisen.no/debatt/jeg-har-bankid-altsa-er-jeg/5635663> Sist avlest 18.11.25.

⁴⁰ Digdir.no. «Kor mange opplever digitalt utenforskap?» <https://www.digdir.no/rikets-digitale-tilstand/kor-mange-opplever-digitalt-utanforskap/4456>. Sist endret 29.11.23. Sist avlest 18.11.25.

I Finland har myndighetene pålagt bankene plikt til å tilby betalingskontoer, betalingstjenester og elektroniske identifikasjonstjenester på en likestilt og ikke-diskriminerende måte.⁴¹ De finske lovforarbeidene nevner at identifisering med fingeravtrykk, eller tillatelse til å benytte seg av personlig assistent, kan være egnende tiltak for å oppnå dette kravet. Dersom Bendik hadde vært bosatt i Finland, ville loven gitt moren mulighet til å opptre på hans vegne, betale regningene hans og gi ham deltakelse i samfunnet.

Hit har vi kommet fordi staten ikke har tatt ansvaret, men snarere pulverisert det. Utrolig nok mangler det en koordinert og helhetlig digital identitetsforvaltning.⁴² Antakeligvis er det mer effektivt at eID-en som brukes ved innbyggernes kommunikasjon med myndighetene, driftes av private. Men staten må ta ansvar for å sikre en elektronisk identitetsforvaltning som er tilgjengelig for alle.

7.2 Svindel av privatpersoner

Den mangelfulle identitetsforvaltningen fører til flere problemer enn digitalt utenforskap. Kriminelle miljøer har utviklet avanserte metoder for å svindle privatpersoner. Da professor Kjørven vant Rettssikkerhetsprisen i fjor, ble hennes kartlegging av problemet fremhevet:

«I sak etter sak og over flere år, ble ofrene for ID-tyveri pålagt urealistiske krav til aktsomhet i domstolene. Dersom noen ble lurt til å gi fra seg sin BankID, hadde de altså selv skylden fordi de ikke hadde vært forsiktige nok. Slik ble offeret også dømt til å betale erstatning til finansinstitusjonen som utbetalte lånet til svindlerne.»⁴³

Blant professor Kjørvens eksempler på ofre var en eldre kvinne med Alzheimers som hadde skrevet passordet til sin BankID på en lapp, en jente som fikk hjelp av moren til å opprette BankID, en pleietrengende som ble lurt av hjemmehjelpen sin, og en kvinne fikk sin BankID misbrukt av ektefellen etter grov familievold.

Hvorfor skal risikoen ved de nye løsningene ligge på disse enkeltmenneskene?

Vi bør i større grad plassere ansvaret hos de profesjonelle aktørene som tjener på digitaliseringen. Det er de som har ressursene og mulighetene til å styrke sikkerheten, og gjøre oss alle mindre sårbare.

7.3 Svindel av det offentlige

Også staten selv er offer for svak identitetsforvaltning.

DN rapporterte i forrige måned at milliarder av kroner renner ut til kriminelle. De siterte politiinspektør Grete Metlid: «Satt på spissen, så kan man si at Skatteetaten og Nav finansierer

⁴¹Jf. Kreditinstituttlagen (610/2014) 14.08.2014 kapittel 15 § 6.

⁴² Kjørven, Marte Eidsand mfl. Samfunnssikkerhet og digitale identiteter. Helhetlig, trygg og inkluderende digital identitetsforvaltning i Norge: Anbefalinger fra SODI-prosjektet, s. 8.

⁴³ Rettssikkerhetsprisen 2024 med juryens begrunnelse.

<https://www.juristforbundet.no/globalassets/dokumenter/arrangement/rettssikkerhetskonferansen/juryens-begrunnelse-2024.pdf>. 29.05.24.

kriminelle nettverk» og beskrev hvordan tillitsbaserte, digitale systemer muliggjør organisert velferdssvindel i «industriell skala».⁴⁴

Professor Kjørven fulgte opp med en kronikk hvor hun skrev at «bedrageribølgen er en varslet katastrofe, som starter med svikt i ID-forvaltningen».⁴⁵ «Med en tryggere og mer helhetlig identitetsforvaltning kunne kriminaliteten vært forebygget.» Hun forklarer at problemet skyldes to ting. For det første er det begrensede kontrollmekanismer for å forhindre at en eID utstedes til feil person. For det andre mangler det kontroll på at det faktisk er *innehaveren* som bruker eID-en, etter at den er utstedt.

«Det haster å få på plass de verktøyene som trengs», uttalte justiskomiteens leder, Jon Engen-Helgheim. Vi i Advokatforeningen er enige i det.

8 Avslutning

Uttrykket «paradigmeskifte» ble brukt av mange av de ressurspersoner vi samtalte med under forberedelsen til denne talen.

Begrepet refererer til fundamentale endringer i tenkemåter, idealer og normer. Er det dette digitaliseringen av lovgivning og forvaltning har gitt oss? Er det dekning for et så stort ord?

Ja, vårt forhold til myndighetene og til våre medborgere endres grunnleggende. Systemdesign, datakvalitet, og it-leverandører har fått stor innflytelse på forvaltningen, og på vår rettskultur.

Burde vi være mer opptatt av den retningen digitaliseringen tar, av hva vi ønsker å oppnå?
Burde vi sjekke retningen grundigere før vi fortsetter å løpe?

Jeg opplever at myndighetene allerede har endret mål fra å bli verdens *mest* digitaliserte land, til også å bli verdens *best* digitaliserte land. Det er bra. Vi opplever at den nye forvaltningsloven, som rett nok ennå ikke har trådt i kraft, også er et skritt i riktig retning med tanke på beskyttelse av vår rettssikkerhet. Det er like bra.

Professor Schartum har bidratt betydelig til å belyse hvilke muligheter og utfordringer digitalisering gir i arbeidet med å effektivisere rettsstaten. Jeg vil avslutte med å sitere ham:

«Muligheter for digitalt baserte endringsprosesser er mange. Vi må velge og forme digitale rutiner både ut ifra hensyn til tradisjon og fornyelse. Skal vi gjøre det, trenger vi diskusjon om muligheter og veivalg.»⁴⁶

Jeg håper denne talen kan bidra til oppmerksomhet om mulighetene og debatt av veivalgene!

⁴⁴ Osman, Kibar. «Tegner bildet av granatkrigens økonomiske bakteppe: – Staten finansierer kriminelle nettverk». Dagens Næringsliv. 31.10.25.
<https://www.dn.no/magasinet/dokumentar/kriminalitet/organisert-kriminalitet/politi/tegner-bildet-av-granatkrigens-okonomiske-bakteppe-staten-finansierer-kriminelle-nettverk/2-1-1892072>. Sist avlest 18.11.25.

⁴⁵ Kjørven, Marte Eidsand. «Bedrageribølgen er en varslet katastrofe». Dagens Næringsliv. 06.11.25.
<https://www.dn.no/kronikk/svindel/bedrageri/okonomisk-kriminalitet/bedrageribolgen-er-en-varslet-katastrofe/2-1-1896507>. Sist avlest 18.11.25.

⁴⁶ Schartum, Dag Wiese. «Lovgivning og digitalisering» *Lov & Data*. 1/2025.